

stilles det til de enkelte Menighedsraad simpelthen at gøre op, hvor megen Plads Flygtningebegravelserne har belagt (uanset Stedet), og at lægge dette Areal til Grund for Beregninger over Kirkegaardens Krav om Støtte til Udvidelse.

Med Hensyn til Fremgangsmaaden vedrørende selve Begravelsen af Flygtningelignene skal vi her gengive det Punkt i det af Statens civile Luftværn udsendte Cirkulære, hvor det meddeler, at »De for Luftværnschefen anmeldte Lig (jfr. Punkt 1) maa ved dennes Foranstaltning ved Hjælp af Luftværnets Sanitets- og Ambulance-tjeneste begravnes efter Aftale med det lokale Begravelsesvæsen, Begravelser vil om fornødent kunne foretages i Fællesbegravelser og uden Anvendelse af Kister«. At denne sidste Passus ikke betyder, at Ligene ikke bør svøbes eller lægges i andet end netop en Ligkiste, har vi omtalt i vor tidligere Artikel om Flygtningebegravelserne (se Side 73 ff.).

Da det er hændt, at uansvarlige Personer især ved Nattetid har oprevet og bortfjernet de Gravmæler, som har været anbragt paa Flygtningegrave, ja endog paa Soldatergrave, finder vi Anledning til at fremføre, at noget saadant turde være et meget sørgeligt Udslag af Tidens Strømninger. Naar sørgende Efterladte, der her i Landet befinder sig i en trist Tilværelse i en Flygtningelejr, har brugt deres fattige Skillinger til at rejse et beskedent Mindesmærke over deres lille Barn eller en Mor, som er død i Fremmedland, skylder vi dem, at de har Fred til noget saadant; og Soldatergravene har til enhver Tid haft en særlig Ret.

Hvad der iøvrigt skal ske med Flygtningegravene og de tyske Soldatergrave, maa Staten til sin Tid træffe Afgørelse om, og vi har ikke lagt Skjul paa, at for Statens egen Sikkerhed maa den træffe en effektiv Afgørelse. Men »Publikum«s selvbestaltede Udrensning af Gravminder hører ikke hjemme i Kultursamfund.

Danmarks største Soldatergrav fra den 2. Verdenskrig

Af Graver, Kirkegaardsgartner A. Hellum

Straks efter 9. April 1940 ankom 40 tyske Soldater (antagelig fra Oslofjorden) til Frederikshavn. De blev begravet paa en Afdeling af Østre Kirkegaard, og ved denne Lejlighed blev en Overenskomst (som blev gældende omtrent under hele Besættelsen) oprettet, hvorefter det tyske Konsulat tog sig af Begravelserne, og de døde Soldater blev at betragte som udenlandske Sømænd. Alle deres Data og Dødsarsagen blev overgivet til Kirkekontoret og indført i Kirkebøgerne. Begravelsesceremonierne tog Tyskerne sig selv af.

I den følgende Tid kom saa flere og flere Begravelser, indtil vi naaede op paa 70. —

Paa dette Tidspunkt gik det op for os, at der vilde komme et langt større Antal Begravelser, end vi først havde regnet med, og vi forklarede da Tyskerne, at vi ikke med den Jord, vi havde til Raadighed, af Hensyn til Byens Befolkning kunde tage flere Begravelser, men vi vilde overlade dem et tilkøbt Areal Nord for Kirkegaardens nordlige Læbælte, og dette Forslag gik Tyskerne ind paa.

Under hele Besættelsen pointerede Tyskerne, at alle Soldater efter Krigen vilde blive gravet op og sendt til Tyskland og begravet i Hjemlandets Jord. Dette skete dog kun i eet eneste Tilfælde.

Saa kom Natten den 2. Septbr. 1940, hvor et stort Troppe-Transportskib »Pioner« med ca. 800 Mand eksploderede (eller blev torpederet). Kun faa blev reddet, og man opsamlede 240 døde, som flød i Redningsveste, og indbragte dem til Frederikshavn og Skagen. Det lykkedes ved Hjælp af samtlige Ligkisteforhandlere i hele Vendsyssel at skaffe Kister til dem alle.

Rygter om Begravelser i Bakkerne og uden Kister er ikke rigtige, og det er hel-

ler ikke rigtigt, at det kun var Officerer, der blev begravet her. Fra »Pioner« var f. Eks. baade Sygeplejersker, Præster og civile.

Om denne store Begravelse skal iøvrigt fortælles følgende (jævnf. Fig. 172—73).

Vi havde ca. 4 Dage at ordne Begravelsen paa, og ved Hjælp af 80 Mand fra det lokale Arbejdsmandsforbund blev det i Orden. Efterhaanden som Ligene, der var kørt op i Badmintonhallen og andre Rum, blev lagt i Kiste, blev de kørt op paa Kirkegaarden og anbragt paa Marken, og da Graven havde faaet sin Dybde, blev Kisterne baaret ned og stillet i Rækker med 10 i hver. Alle Kister havde forinden faaet indgraveret fortløbende Numre, og i Kisten blev lagt en forseglet Flaske med alle Oplysninger om Afdøde. Dette var naturligvis ogsaa Tilfældet ved alle de øvrige Begravelser, der siden hen foretoges paa vor Kirkegaard. Den opgravede Jord blev lagt i umiddelbar Nærhed af Graven og foroven planeret ud; der blev lavet Trappe op, og denne Vold gav Plads for de opmarcherede Soldater, ialt ca. 2.000. Paa den ene Side af Graven var der indrettet en Talerstol til Feltpræsten. Ved østre Ende af Graven, hvor der ingen Jord var anbragt, var beregnet Plads til Overkommandoen, Byens Embedsmænd og inviterede. Et mægtigt Militærorkester spillede Sørgemarcher.

Omkostningerne til hele Arrangementet kan kun opgøres omtrentligt. Gravearbejdet alene kostede 4.500 Kr., Kisterne 20.000, dertil kom saa Flagene og Blomsterbuketterne til hver Kiste og de mægtige Kranse, der naturligvis var i hundredvis.

Efter denne store Begravelse kom en Tid uden særlige Begravelser, og Graven blev beplantet efter en Plan udarbejdet af Kirkegaarden. Der blev plantet Smaagræner for at dække, da Jordbunden kun er Flyvesand, og Grænerne skulde saa danne et Tæppe med Græskanter (se Fig. 175).

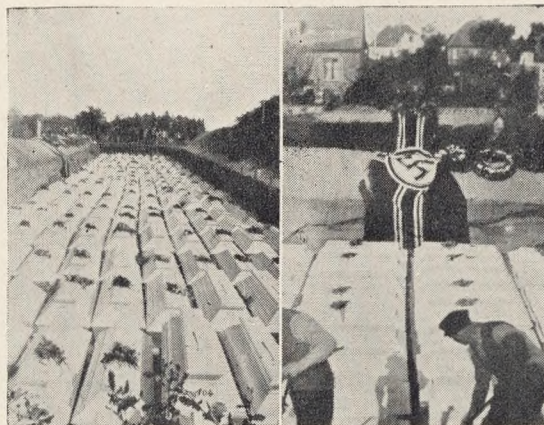

Fig. 172—173.
Der foretages
Begravelse af 240 tyske
Krigsofre i
Frederikshavn,
Sept. 1940.

Paa denne Tid blev de 69 Soldater fra Østre Kirkegaard gravet op og flyttet ud paa den tyske Afdeling. Nu blev der, hvor de 69 var opgravet, lavet en Afdeling for Selvmordere og Soldater, der blev henrettet for forskellige Forseelser; disse var jo Faneflygtninge, og de blev begravet uden militær Honnør. Vi holdt naturligvis igen med disse Lig-Flytninger, men de blev tilladt med den Begrundelse, at det ikke var Dødsfald med epidemiske Aarsager.

Nu kom der ogsaa engelske Begravelser, og de foregik paa den tyske Afdeling, i Begyndelsen under samme militære Honnør som Tyskernes, senere var der kun den tyske Feltpræst og Majoren ved Feltgendarmeriet og Kirkegaardsgartneren til Stede. Præsten bad en Bøn, kastede Jord paa, og Majoren nedlagde en Kranse. Ialt er der begravet 68 engelske

Fig. 174.
Senere foretagen
Tyskerbegravelse paa
Frederikshavn
Kirkegaard.

Fig. 175—176.
Den første Anlæggelse
— og senere.

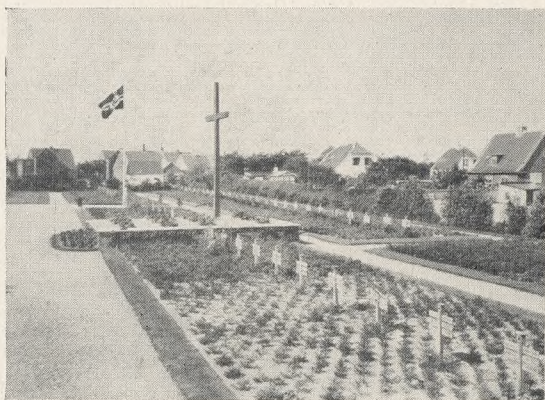
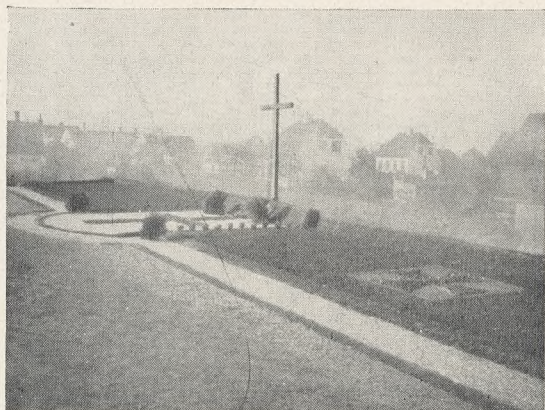

Fig. 177.
Detail af de anbragte
Mindesmærker.
Foto: J. Th.

Flyvere. Kun i eet Tilfælde (det eneste paa Fr.havns Kirkegaard *uden Kiste*) lykkedes det ikke Tyskerne at skaffe Kiste, og Liget havde ligget 3 Maaneder i Vandet og skulde begraves. Englænderen blev senere gravet op og kom i Kiste. Tyskerne fabrikerede derefter selv Kisterne.

Nu var der efterhaanden ca. 1000 Soldater begravet, og man maatte omlægge det hele. Jeg vilde ikke paatage mig dette, og Tyskerne fik saa en Entreprenør til at ordne det efter en tysk Tegning. Planen med Granerne blev bibeholdt, og der blev opsat Kors med Navne. Korsene blev lavet med 6 Tværpinde, og dækkede en Række med 10 Grave. Paa den ene Side en Overskrift og 4 Navne, paa den anden Side 6 Navne og vedkommendes militære Rang (se Fig. 177). Naar det blev lavet saadan, var det fordi, som Tyskerne sagde, at 1000 Kors vilde virke altfor kolossalt, medens det paa denne Maade kun blev 100 Kors. —

De engelske Soldater blev (efter helt at være indkredset af tyske Soldater, russiske, polske og italienske Frivillige) flyttet ud paa en lille Afdeling for sig selv, og der kom samme Kors paa disse. Ialt laa der 68 engelske, over 1100 tyske Soldater og 84 Selvmordere, foruden en Del Flygtninge, som ogsaa kom paa den tyske Afdeling — og saa kom Kapitulationen den 5. Maj 1945.

For ikke at det hele skulde forfalde, gav Lederen af Flygtningelejren Tilladelse til, at nogle kvindelige Flygtninge, ledsaget af en C. B., hver Dag i nogle Timer, maatte gaa op og renholde Gravene.

De engelske Grave bliver senere istandsat efter engelsk Ønske.

Om Gravenes Fremtid kan der vel intet siges. Frederikshavnerne har, i Modsetning til visse andre Byers Indbyggere, vist sig i Besiddelse af saa megen Kirkegaardskultur, at man har holdt sig fra Hærværk af nogen Art, og dette vil sikkert faa Betydning for Gravenes Fremtid.